

1068
Prof. dr. phil. E. A. Kuusi

Alkoholiküsimus

majandusliku
küsimusena

16744

Eesti Karskusliidu kirjastus

Dr. phil. E. A. KUUSI

Tartu Ülikooli praktilise poliitilise ökonoomia professor

Alkoholiküsimus majandusliku küsimusena

2 loengut ülemaalisel karskuskursusel

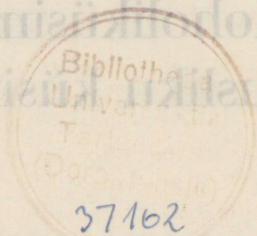
*Tartus, jaanuaris 1929

Eesti Karskusliidu kirjastus Tartus 1929.

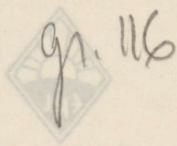
Dr. phil. E. A. KUUSI
Tartu Ülikooli praktilise poliitilise ökonomia professor

2.

„Postimehe“ trükk, Tartus 1929.

A-7066

Eesti Kirjanduse Kirjastus Tartus 1929.

Lugupeetud kuulajad.

Kui ma palun teilt tähelepanu, kahe loengu jooksul esitades alkoholiküsimuse rahvamajanduslikku tähtsust, pean ma eeskätt rõhutama seda, et see alkoholiküsimuse külg ei ole üldiselt selle tähtsa ühiskondliku küsimuse kõige kaaluvamaid külgi. Alkoholijookide valmistamist peetakse kahjulikuks ja selle vastu ollakse mitte niipalju sellepärast, et see läheb üksikisikule ja ühiskonnale aineliselt kalliks, vaid iseäranis sellepärast, et need tagajärjed, mis sellest tarvitamisest tekivad rahvale tervishoiuliselt ja eriti tõutervishoiuliselt, samuti rahva kõlblusliku elu alalhoidmise ja nimelt kuritegevuse vastu võitlemise seisukohalt, on nii hädaohtlikud, et just see sunnib rahva mõtlevat osa nõudma nende jookide tarvitamise piiramist. Aga selle kõige tähtsama külje kõrval on kõnealuse küsimuse majanduslikulgi küljel oma tähtsus. On selge, et alkoholism ja selle kõrval ka mõõdukam alkoholijookide tarvitamine, mis mitmel juhul tähendab üksikutele isikutele väga suuri, tihtigi üsna allarõhuvaid majanduslikke raskusi, ei saa jätta ühtlasi mõjustamata samasuguses suunas ka kogu ühiskonna olukorda. Aga rääkimata sellest peame arvesse võtma eriti ka seda, et peaaegu igaüks neist teistest viisidest, millega alkoholism toob ühiskonnale otsekohest kahju, nagu rahva tervise-seisukorra kahjustamine, kuritege-

vuse suurendamine j. n. e., toob sellele kahju ühtlasi ka ainelises suhtes, suurendades otsekohe või kaudselt ühiskonna väljaminekuid. Nõnda kujuneb alkoholiküsimuse käsitlemine majanduslikult seisukohalt mingiks kokkuvõtteks selle küsimuse ühiskondlikust tähendusest üldiselt. Lisaks tuleb, et ka praegune alkoholiliikumine, praegune alkoholijookide valmistamine ja kaubandus niisugusena ei ole ilma majandusliku tähtsusetä ja et alkoholiliikumise kõrvaldamine või ka selle märksamõõduline piiramine esinevad ühtlasi ikka ka majandusliku probleemina, niihästi rahvamajandusliku kui ka eriti riigimajandusliku, s. o. finantspoliitilise probleemina. Kui lugu on nõnda, siis on põhjust alkoholiküsimuse käsitlemisel pöörduda muu seas tähelepanu selle küsimuse majanduslikulegi küljele, mida igatahes, ehkki see ei ole üldiselt nii tähtis, nagu mõningad teised selle küsimuse küljed, siiski ei ole võimalik hooletusse jätta.

Nõnda on lugu igal maal. Näib, nagu oleks Eestis lugu otse erilisel viisil nõnda. Omalt poolt olen seda kahjuks liiga hilja tähele pannud. Kui pöörduti minu poole ettepanekuga, et peaksin kaks loengut eespool mainitud ainest, ei arvanud ma viisakaks keelduda, hinnates ainult selle küsimuse üldist tähtsust. Hiljemini aga, kui hakkasin mõtlema, mida selle küsimuse kohta peaksin ütleva, omandas see küsimus teise ilme, nagu oleks see eriti siin maal alkoholiküsimuse kõige tähtsamaid, vähemalt praegu kõige suuremat praktilist tähtsust omavaid külgi. Välismaalasele, kes alles hilja-aegu on siia tulnud ja kellel veel ei ole olnud võimalust tutvuda siinsete oludega nii hästi kui tahaks, on muidugi raske üldiselt arvamisi avaldada sellest politikast, mida siin on tehtud ja mida siin peaks tegema. Seepärast peab ta ka alkoholo-

liküsimust käsitlema väga suure ettevaatlikkusega. Aga kui lubatakse ja kui võimalikud eksitused jäetakse tähele panemata, võin ma ütelda, missuguses valguses on välismaalane Soome lahe põhja poolt vaadates näinud Eesti alkoholipolitikat. Ei ole võinud olla nägemata, et Eesti Vabariik on oma esimestel aastatel olnud selles asjas mingisuguses sundseisukorras. Kui riik pidi loodama ei millestki, ilma midagi kogutud varanduseta, on arusaadav, et arvati end sunnitud olevat võtma tulusid säält, kus see näis kõige sündsamal ja kiiremal viisil võimalik olevat, hoolimata isegi sellest, et see tõi kaasa erilisi keelamata pahemusi, kusjuures võidi loota, et nendest hiljemini vahest saaks vabaneda. Seda vaadeldes on mulle ikka meelde tulnud endine keskaja sõdur, kes ütles, et eluohus ei vaadata võitluses selle pääle, kas kilbil, mis maast enesekaitsemiseks kätte haaratakse, on oma või võõras vapp, vaid seda kilpi kasutatakse niikaua, kui hädaoht on olemas. See ongi kindlasti õige. Aga mida tahan ütelda, on see, et alkoholiliikumine, mis Eesti Vabariigi algaegadel arvati talle tarvilik olevat, ei ole mitte selle oma kilbi tunnismärk. Tuleb aeg, mil seda üldiselt tõeks tunnustatakse. Et see sünniks kiiremini, on küll tarvis alkoholi majanduslikku külge arutada ja täiesti selgeks teha see, et alkoholijookide võimalikult suured piiratud lõplikult sugugi ei raskendaks rahva ja riigi arenemist, vaid — vastupidi — oleksid nende arenemise kõige paremateks abinõudeks.

Et lugu tõesti on nõnda, seda arusaadavalt veel ei nähta laiemates ringkondades, vaid see nõuab üksikasjalikku tõestamist. Kui palju selles asjas juba on tehtud, seda ma kahjuks ei tea, kuigi see oleks sarnastele loengutele tingimata

tarvilikuks aluseks. Kui sellest hoolimata välismaalasena, kes alles hiljuti siia on tulnud, asun täitma ülesannet, mis mulle osaks on langenud, olen sunnitud piirama oma esitist pääasjalikult nende üldjoontega, mida seesuguste küsimuste arutamisel üldiselt peaks arvesse võetama, ning jätma lugupeetud kuulajate eneste hooleks esitist siinsete oludega ühte sobitada. Kui siiski tükati julgen kasutada Eesti statistikat, palun suhtuda sellesse tarviliku ettevaatusega ja ise võimaluste järele pärastpoole täiendada seda, mis mainitud põhjustel ja täielikuma esitise valmistamiseks puudunud aja tõttu on selles esitises jäänud praktilise politika seisukohalt puudulikuks.

Et alkoholiküsimust on vaadeldud rahvamajanduse ja riigifinantside seisukohalt, on väga vana nähtus, mis ulatub paarsada aastat tagasi. Aga enam kui miski muu avas ilmasõda silmad nägema mainitud alkoholiküsimuse väga tähtsaid külgi. Mitmel mail siis ettevõetud alkoholijookide valmistuse ja müügi piiratud ja täielikud keelud olenesid sellest arvamisest, et mõeldi sellega edendada toodangut ja säilitada seega maa jõutagavara ja et hiiglavõitluse tõttu taheti pingutada rahva ainelisi ning vaimlisi jõude kuni äärmuseni. Kui Põhja-Ameerika Ühendriikides võideldi täiskeelu-seaduse pärast, oli küsimus tööliste ja tööstuse tegevusvõimelisusest sääl väga tähtis; tööandjad olid sääl õige suurel määral alkoholikeelu-seaduse poolehoidjad.

Kui me nüüd tahame anda ülevaate sellest, mida alkoholiküsimuse majandusliku külje kohta viimaste aegade vaidlustel on esitatud alkoholi liikumise poolt ja vastu, sünnib see kõige paremini nõnda, et me katsume anda mingisuguse

alkoholi rahvamajandusliku kasu ja kahju arve. Võime ühelt poolt arvesse võtta kõik need alkoholiliikumise tagajärjed ja küljed, mis on kasulikud, aga teiselt poolt need selle küljed ja tagajärjed, mis — vastupidi — on kahjulikud. Kui esimene pool oleks kaaluvam kui teine, siis tähendaks see seda, et rahvamajanduslikult oleks soovitamam säilitada alkoholi tarvitamine. Siin ei tekitaks see küll takistust, et teised alkoholi kahjulikud mõjustused võiksid rohkem kui küllalt üles kaaluda selle rahvamajandusliku kasu. Kui uurimus aga näitab, et alkoholi kahjutoovad küljed ja tagajärjed oleksid kaaluvamad, järgneks sellest, et alkoholi tarvitamist peaks ka rahvamajanduslikkudel põhjustel piiratama või ta vahest täiesti kõrvaldatama.

Vaatame esiti, missugust kasu võib alkoholist olla rahvamajandusele. Et sellest aru saada, peame tähele panema, kui suurele osale rahvast on alkoholitoodang ja alkoholikaubandus majanduslikku läbisaamist andmas või seda märksa hõlbustamas, ja kui suur tähendus on alkoholiliikumisel rahvamajanduse suhtes teiste rahvamajandustega, s. o. kui tähtsaks kaubaks on alkoholijoogid väliskaubanduses. Kõige päält on meil siiski põhjust esitada ülevaade sellest tähtsusest, mis alkoholimajandusel praegusel ajal on üldse olemas. Algame selle vaatlemise ülevaatega alkoholijookide toodangust ja tarvitusest erimail ja selle tähtsusest rahvusvahelises kaubanduses. Kui nõnda saame õige käsituse sellest laialdusest, mis on praegusel alkoholiküsimusel, võime paremini arvestada ka neid üksikasjalikuid andmeid, mis hiljemini eriküsimuste kohta

arutusele tulevad. Muidugi peab see ülevaade siiski piirduma vaid kõige tähtsamate üldjoontega. Mis puutub kõige päält alkoholi jookide toodangusse, siis on see erimaades juba loodussuhete mõjustusel väga erisugune. Alkoholiküsimus tervikunagi saab eri-ilme veinimaades, õllemaades ja viinamaades, mille päätüüpide kõrval on olemas ka vahetüüpe. Veinimaid on Lõuna-Euroopa maad, eesotsas Prantsusmaaga, mis on terve ilma kõige suurem veinitootja ja veiniväljavedaja maa. Teisena järgneb Itaalia, siis Hispaania, Portugal jne. Kõigis neis on veinikasvatus õige tähtis rahva elatusvahend. Viimase poole sajandi jooksul olnud madalad viljahinnad on teinud veinikasvatuse lõunamail viljakasvatusest edukamaks. Nii on näiteks Itaalias nelja viimase aastakümne kestel enne ilmasõda veiniviljelusala suurenenud 135%, kuna rahvaarv sama aja jooksul on suurenenud vaid 28%. Kõige suurema osa oma veinitoodangust need maad tarvitavad ise. Veini väljavedu Prantsusmaalt enne ilmasõda moodustas vaid 3½% maa tervest väljaveost, Itaalias 3%. Ka Itaalia väljavedu ei ole mainitud aja jooksul märksa suurenenud, nõnda et kodune alkoholi tarvitamine on säälnud väga palju suurenenud. Ainuke Euroopa maa, mille väljaveos seisab vein nähtavamal kohal, on Portugal, kus ta moodustab praegu 1/3 kogu väljaveost. Aga kuigi Prantsusmaa ja Itaalia veini-väljavedu on suhtelistes arvudes väike, on see, vaadates nende väljaveo kogusuuruse pääle, absoluutselt siiski väga suur; sellest on tulnudki, et need maad üldse ei vaata hää silmaga teiste maade alkoholi jookide sisseveo piiramise püüdeile, vaid — vastupidi — on neid katsunud takistada. Veini kasvatamine on üldiselt väikeviljelusi. Näiteks on Prantsusmaal

umbes 1½ miljonit veinikasvatajat, kelle seast ühtlasi suur osa destilleerib kobarate jätistest konjakit. Kui arvestada ka nende perekonnaliikmed ja lisaks veini ning teiste kangete jookide müüjad ja restoranipidajad nende perekondade ning teenijatega, siis on tulemustele jõutud, et iga kaheksas prantslane saab kas terve ülalpidamise või õige suure osa sellest alkoholiliikumise teenistusest. See on midagi hirmsat. Prantsusmaa kogu rahvamajandus põhjeneb nii siis väga suurelt osalt alkoholimajandusel.

Õllemaades on lugu teine. Need on Saksamaa, Inglismaa ja Belgia. Suhteliselt rahvarvuga võrreldes on õlletoodang kõige suurem Belgias. Igal pool tarvitab tootjamaa ise oma õlle. Säärase suhteliselt odava, aga palju ruumi nõudva kauba väljavedu ei või ennast üldiselt tasuda. Õlletoodang on üldiselt kujunenud vabrikutoodanguks, nõnda et see ei ole enam ühenduses laiade rahvakihtide igapäevase tööga, nagu varemalt, aga selle tarvitamine on nendes maades vana harjumuse pärast veel väga üldine.

Viina põletas varemalt kõige enam Wene-maa. Kas sellel maal veel on see kaheldav esimene koht, selle kohta puuduvad mul kindlad andmed. Väga suur on viinatoodang ka Saksamaal ja mitmetes teistes maades, nende hulgas ka Eestis. Viina väljavedu ei ole üldiselt suur, mõnes maas siiski märgatav. Nõnda müüb Prantsusmaa, nagu öeldud, kobarate jätistest aetud viina konjakina teistesse maadesse. Harilikku põletatud viina müüb välismaadesse ka Eesti, aga nüüd mitte enam palju. Enne Eesti iseseisvuse-aega läks ligi 90% Eesti piiritusetoodangust Sise-Venemaale. Praegu sellevastu määrab piiritusetoodangu suuruse ära siseturu tarvidus ja ainult vä-

hem osa viiakse välismaile. Et viina valmistus sünnib praegu vabrikutes, suurtes või vähemalt keskmistes, puudutab see laiemate ringkondade toodangu huvisid pääasjalikult vaid niivõrt, kui selles toodangus tarvitatakse põllumajanduse toodetud tooresaineid. Selle küsimuse juurde tuleme hiljemini.

Nüüd vaatame eriti alkoholijookide toodangu kõrval ka nende tarvitust. Kuna alkoholi tähtsus rahvusvahelises kaubanduses on suhteliselt üldiselt väike, siis järgneb sellest, et alkoholijookide tarvitus oleneb pääasjalikult nende toodangu suurusest asjaomasel maal. Nende tarvitus on kõige suurem neil mail, kus toodang on seotud laiemate rahvakihtide eneste igapäevase tööga, see on veinimaades. Alkoholi tarvitamine on ilmasõja järele peaaegu igal pool olnud vähem kui enne ilmasõda. Uuemad käepärast olevad andmed on aastailt 1919—1922, mil siiski veel ei olnud normaalne aeg. Siis oli alkoholijookide tarvitamine kõige suurem Prantsusmaal. Kui joovastav jook oli muudetud 100-protsendiliseks, sääl langes 18 liitrit iga elaniku kohta. Prantsusmaale järgnesid teised Lõuna-Euroopa maad: Hispaania 16 liitrit, Itaalia 14 l. ja Helveetsia 12 liitrit puhast alkoholi iga elaniku kohta, ka naised ja lapsed ühes arvatud. Siis tuleb järjekorras Belgia 9 l, selle järele Inglismaa 6 l, Austria ja Ungari 5 l, Eesti umbes 4 l ja selle järele Rootsi, Hollandi, Taani ja Saksamaa 3 l ja Norra 2 l. Inglismaa madal arv oleneb osalt sellest suurest tööpuudusest, mis valitses tol ajal maal ja muidugi vähendas ka alkoholi tarvitust. Samuti mõjus tolleaegne raske kriis ka Saksamaal.

Need erisugused alkoholijoogid, mis erimail on tarvitusel, mõjuvad, et alkoholi küsimus

saab erimail erisuguse ilme. Aga kogemus on näidanud, et veinimaade üldine igapäevane mõõdukas alkoholi tarvitamine ei ole vähem kahjulik kui teistes maades harilik, aga mitte nii tihti esinev enesejoovutamine. Ehkki eelmistel maadel tarvitatakse alkoholi üldiselt vähestel määradel, mis ei joovasta, mõjub selle igapäevane tarvitus organismi siiski enam kui harvemini esinev rohkemääralisem alkoholi tarvitamine. Seda näitab meile võrdlus Itaalia ja Norra sellekohase statistika vahel. Kroonilisest alkoholismist olenevate surmajuhtumite arv, rahvaarvuga võrreldes on Itaalias 6—7 korda suurem kui Norras, mõrtsukatööde arv peaaegu 6 korda suurem ja enesetapmist arv $\frac{3}{4}$ võrra suurem kui Norras. Nõnda ei või Itaaliat seada põhjapoolsetele maadele eeskujuks alkoholi tarvitamise asjus. Lisaks peab võtma arvesse, et veinimaade üldine, mõõdukaks arvatud alkoholitarvitus hõlpsasti tekitab ka kangemate viinade tarvitust. Prantsusmaal tarvitati enne ilmasõda sellekohase statistika järele viina rohkem kui ühelgi teisel maal, pääle Taanimaa, ja õlut suhteliselt rohkem kui Taanimaal. Ka Itaalias on juba kaua kaevatud põletatud viinade tarvituse ikka üldisemaks saamise üle. On selge, et siisugune alkoholism, mis põhjeneb ühtlasi veinide ja viinade tarvitusel, on kõige hädaohtlikum alkoholismi vorm.

Inglismaa ja Belgia joovad oma alkoholi peaaesjalikult õlle näol. Ka õllemaid seatakse üldiselt eeskujuks viinamaadele, mis ei ole nähtavasti suutnud püsida parajuses. Siiski on õlle- ja porterima Inglismaa joovastavate jookide tarvitamise asjus üks meie mandri kõige viletsamaid maid. Nõrgemate alkoholijookide üldine mõõdukas tarvitamine on sääli, nagu ka teistes õlle- ja

veinimaades, viinud ka kangemate alkoholijookide ülemäärasele tarvitusele. Saksamaa on väga sarnane Inglismaaga. SääI tarvitatakse alkoholi pooleks ölle, pooleks viina ning veini näol.

Viinamaid on Euroopas, kui Venemaa kõrvale jätta, iseäranis Põhja- ja Läänemeremaad. Tarvituse suurus iga elaniku kohta kõige suurem Taanimaal, kus tarvitatakse alkoholi Euroopa moodi järele üldiselt väikestel määradel, pääasjalikult söögiga ühenduses ja väikestel määradel ka muidu. Joobumus ja joobumuskuritööd on sääI haruldased kui teistes põhjamaades, aga krooniline alkoholism suurem. Teistes mainitud maades on juhuline joobumus juba vanadest aegadest saadik olnud alkoholismi kõige üldisem vorm. Rahvas joob harva, aga siis tublisti. Alkoholismist olev kuritegevus on sääIastes oludes suurem. Aga kogemus on näidanud, et karskusliikumisel on seesugusel alusel suuremad võimalused kui maades, kus alkoholi tarvitamine kuulub igapäevasesse ellu, ja et seadusandlusega nendes on võidud läbi viia piiratusi, mille mõju on olnud väga soodus. Põhjamaad olid sada aastat tagasi joobumuse tõttu kuulsad ja kõige enam alkoholi tarvitavad maad, aga nad on nüüd Euroopa kõige karske-
mad maad. See näitab meile, et olgu praegune seisukord missugune tahes, ometi on olemas häid lootusi, et just nendes viinamaades vabastumine alkoholist võib sündida hõlpsamini ja kiiremini kui teissugustes maades.

Et paremini aru saada neist raskustest, mis peab kõrvaldatama, enne kui alkoholist vabastumine saab võimalikuks, peame nüüd arutusele võtma need alkoholiliikumise kül-

j e d, m i s o n k a s u l i k u d, ja eriti 1) alkoholi-
valmistuse tähenduse põllumajandusele, 2) alko-
holitööstuse ja 3) alkoholikaubanduse.

Alkoholitoodangul on suurimas osas maades teatav ühendus põllundusega. Eriti on lugu nõnda veinimaades, kus veinikasvatus on väga tähtis põllunduse haru. Samuti saab õllevalmistus oma tooresained, humala ja linnased, põllundusest. Aga niisama on lugu ka viinavalmistusel, kus tooresaineks on esimeses reas kartul, selle järele suhkrupeet ja vili, vähemas ulatuses aga ka melass, siirup, mais, riis j. t. Juba linnasevilja harimine on mõnikord tähtis teenistusvahend põllumehele, aga selle vilja kasutamiseks ka mõnel muul viisil või selle vilja asendamiseks teissuguse vilja harimisega ei oleks mingisugust takistust. Põletuskartulite viljelus on siiski mõnes maas, nii ka Eestis märksa tähtsam põllunduse külg. Kui viinavabrikud annavad põllumehele karja jaoks lisaks praaka, mis tekib kõrvaltootena viinapõletamisel, siis on selge, et viinatööstus võib omal viisil põllumajandusele küll kasu tuua. Peame vaid küsima, kas sedasama kasu ei oleks võimalik saavutada mingil teisel teel, mis ei oleks seotud viinapõletamise tekitatud kahjuga.

Mis puutub iseäranis Eestisse, siis on „Statistilises Albumis“ öeldud, et kartulikasvatus on Eestis arenenud pääasjalikult piiritusevabrikute mõjul. Enne ilmasõda töötas praeguse Eesti territooriumil 275 piiritusevabrikut, mis tarvitasid umbes 30% kartulite kogusaagist. Et piirituse väljavedu Venemaale Eesti iseseisvuse ajal on lõppenud, on piiritusevabrikute toodang vähenenud, ja ühtlasi on ka kartuli külvipinda vähenatud. Kartulite kogusaak, mis enne ilmasõda

oli aastas umbes 800 000 tonni, on viie aasta (1922—1926) jooksul olnud keskmiselt 730 000 tonni. Sellest kartulisaagist on piiritusevabrikud tarvitanud nüüd ainult umbes 6% (endise 30% asemel). Tärklisevabrikud on kasutanud vähe üle 1%, seemneks on tarvitatud 27%, välismaile on müüdud ligi 3%, inimeste tarvituseks on kulunud 22% ja loomadele söödetud 41%.

Eesti kartulitarvitamine piirituse põletamise tooresaineks on praegu palju väiksem kui parunite ajal, ainult umbes $\frac{1}{6}$ tolleaegsest määrast. Suhe on nüüd peaaegu seesama, nagu Rootsis, kus umbes 7% kartulisaagist (Eestis 6%) tarvitatakse mainitud otstarbeks. Meil on seepärast huvitav tähele panna, kuidas arvustatakse säälsisukorda karskuseliikumise ja nimelt viinapõletamise piiramise või selle täieliku keelamise vaatekohalt.

Mõningad asjatundjad on väitnud, et need nõrgad liivamaad, mis kasvatavad nüüd kartuleid, ei oleks sündsad muu vilja kasvatamiseks, vähemalt et need ei annaks teisel viisil kasutatult nii hääd majanduslikku kasu. Kui see väide peaks paika, oleksid põllumehed viinapõletamise lõpetamise puhul sunnitud otsima kartulisaagile teisugust kasutamist. Esimeses reas tähendatakse, et Rootsis on suurenenud kartuli kasutamine loomatoiduks, muu seas praaga korvamiseks. Selleks võiks kartulit kasutada kas toorena või, nagu väga suurel määral sünnib Pommeris ja Pooseinis, erilistes kartulikuivatusasutistes käsitlemise järele. Kui sisseveetud välismaise loomatoidu tarvidus nõnda väheneks, tekitaks säärane arenemiskäik rahvamajanduslikku kokkuhoidu.

Eestis on olukord kahtlemata arenenud just mainitud suunas. Mul ei ole praegu käepärast

andmeid, kui suur osa Eesti kartulisaagist söödeti enne ilmasõda loomadele, aga kuna nüüd, kui kartulisaagist tarvitatakse piirituse tooresaineks vaid 6%, söödetakse loomadele umbes 41%, siis ei olnud tol ajal, kui piiritus nõudis kartulisaagist 30%, võimalik tarvitada loomatoiduks ligilähedaltki niipalju kui nüüd. Koduloomade arv on praegu suurem kui enne sõda; samuti on nende toitmine parem. Selle asemel, et Eesti rahvamajandus müüks kartuleid piiritusena, müüb ta nad karjatoodetena: lihana, võina ja nahana ning omandab ühtlasi kõrvalparemusena selle põllunduse jõupärasemaks muutumise, mis järgneb suurenenud loomapidamisele. Selles suhtes on ka tulevikuks olemas hääd väljavaated. Edeneva sea- kasvatusega käsikäes tõuseb tulevikus ka kartuli tarvitamine oma majapidamises loomatoiduks, mis osutubki soodsamaks kartuli kasutuseks (vt. agr. P. Kind „Põllumehes“ 1928, lk. 105).

Väga huvitav ülesanne oleks arvutada, kui suured sissetulekud annab kartul viinapõletamise kaudu ja kui suured loomatoidu näol, aga see viiks kaugemale, kui me käesolevas ühenduses võime minna. Olgu ainult tähendatud, et kui kartulite tarvitamine on langenud terve aastasaagi 30 protsendilt 6 protsendini, siis on see 6% võrreldes nende 41%, mis nüüd kasvatatakse loomatoiduks, suhteliselt nii vähene, et sugugi ei või pidada võimatuks selle täielikku asendamist ühel või teisel teel. Kartul kõlbab tooresaineks ka teistele tööstusharudele kui piiritusepõletamisele. Seesuguseid tööstusharusid on tärklise, kartuli-siirupi, glükoosi ja kulööri valmistamine, millest esimesena mainitud tärklisestõöstus hakkab Eestis juba märgatavaks tõusma. Need neli tööstusharu kokku tarvitasid 1922.—1925. a. keskmiselt aas-

tas vähe üle neljandiku sellest määrast, mis tarvitasid piiritusevabrikud, ja viimaks mainitud aastal (1925) isegi peaaegu ühe kolmandiku. Kui see areng jätkuks samas suunas, soodustaks seegi piiritusepõletamise kõrvaldamise võimalusi. See-sugused kartuli ümbertöötamise tööstused võiksid oma toodangut palju suurendada, kui neile saadusile leiduks turg. Seni on kartuli ümbertöötamisel pidanud arvestama pääasjalikult vaid siseturgu.

Kogu kartulisaagi eduka kasutamise võimalused teisel teel kui piirituseks põletades ei ole siis sugugi nii väikesed, kui eeskätt võidaks arvata. Lugu on hoopis vastupidine.

Lisaks peab võtma arvesse, et kartuliviljeluse asendamine lihtsalt põlluheina-viljelusega on karjapidamise seisukohalt sageli eriti soovitav. 1928. aasta „Põllumehes“ (lk. 198) on dr. V. Johanson avaldanud selle kohta väga huvitava kirjutise „Kartuli ja põlluheina kasvatamise kasulikkusest“. Ta arvutab säääl, et tehtud katsete järele maksab üks toiduühik kartulis 4,8 senti, kuna ta põlluheinas maksab ainult 2,5 senti, olles nõnda ligi 2 korda odavam. Need tulemused on kõigis pääasjus kooskõlas prof. N. Rootsi poolt tehtud arvutamisega, mille järele toiduühik kartulis maksab 4,17 senti, aga põlluheinas ainult 1,79 senti. See arvutamine, ütleb dr. V. Johanson, näitab selgesti, et põlluheina kasvatamine on tunduvalt odavam, ja et seepärast neis kohtades, kus kasvatatakse vähe põlluheina ja palju kartuleid, peaks osa kartulimaad võetama heina alla. Sellega hoitaks tööjõudu ning kulusid kokku ja saadaks hulk odavat valgurikast loomatoitu, mis tunduvalt vähendab ostetava jõutoidu hulka.

Kahjuks on küll nõnda, et samad maad ei ole ikka kohased niihästi kartulite kui heina kasvatamiseks. Vastupidi väidetakse, et sääl, kus kartul kõige paremini kasvab, ei taha hein nõutavat saaki hästi anda, ja ümberpöörduvalt. Siiski ei ole lugu ikka nõnda, vaid mitmetel paikkondadel on maa kohane niihästi ühe kui teise vilja jaoks.

Pääle selle rõhutatakse Rootsis, et nende asjatundjate vastu, kelle arvamist selle asja kohta eespool on mainitud, on olemas teisi, kes väidavad, et kartulimaad väga hästi kõlbavad, kui mitte heinavilja ja suhkrupeetide kasvatuseks, siis ometi mõningate teiste väärtuslike taimede harimiseks. Sääl on tõendatud, et vastavatel nõrkadel liivamaadel annab eriliselt hääd saaki väärtuslik loomatoidu-taim sinine lutsern (*Medicago sativa vulgaris*), mis Kesk- ja Lõuna-Euroopas on üldiselt kasutatav ja mis loomasööda-aineks olevat seda väärt, et teda hakataks harima ka Eestis. Ma ei tea, kas seda juba on suuremal määral sündinud, ega või ka kindlasti teada, missugune vahe võib olla Eesti ja Rootsi liivamaade vahel, aga kõige tõenäosuse järele oleks põhjust selgitada siin sedagi küsimust.

Ettepanek, et kartulikasvatus osalt asendataks tubakakasvatusega, ei ole vahest nii suure tähelepanu vääriline, ehkki ka selles sisaldub rahvamajanduslikke paremusi.

Eespool-esitatust on loodetavasti selgunud, et viinapõletamise tooresainete viljelus ei ole põllundusele sugugi nii tähtis kõrval-elatisvahend, nagu üldiselt on arvatud. Lisaks tuleb, et ka üldiselt rahvamajanduslikult seisukohalt on soovitatav, et see lähedane suhe, mis on siiamani olnud põllunduse ja viinapõletamise vahel, võimalikult pea kõrvaldataks. Uuemate leiutiste järele on nüüd

võimalik valmistada piiritust, mitte ainult tehnilisteks otstarveteks, vaid ka joogikõlvulist piiritust, neist jäätmeist, mis sulfiittselluloosi-vabrikutes on varemalt tarbetult raisku jäetud. Kuna piiritus seda valmistusviisi kasutades läheb odavamaks ja kuna nõnda hoitakse kokku väärtuslikke tooresaineid: kartuleid, peete, vilja jne., on loomulik, et kõikides maades, kus mainitud sulfiittselluloosi-tööstus on olemas või kus see võib tekkida ning areneda, piirituse põletamine endisel viisil igatahes varem või hiljem lõpeb, koguni vaatamata sellele, kas piiritust või viina kasutatakse inimeste nautimisaineks või kas selle tarvitamine piiratakse vaid tehnilisteks otstarveteks. Aga kui ollakse nii kaugel, siis ei maksa enam rääkida sellest kahjust, mis viinavalmistuse keelamine vahest tooks põllumajandusele.

Teiseks peame arvesse võtma selle kasu, mis on alkoholiliikumisest rahvamajandusele **a l k o h o l i t ö ö s t u s e** näol, mis annavad tööd ja ülalpidamist märgatavale hulgale inimestele. On arusaadav, et neile isikuile peaks teisel teel muretsetama töövõimaluste leidmist, kui keelataks alkoholijookide valmistamine.

Üldiselt peame rõhutama, et alkoholitööstuse iseloom on niisugune, et ta nõuab vähe töölisi niihästi võrreldes ettevõttesse paigutatud kapitaliga kui ka nende antud kasuga. Nõnda arvutati Ameerika Ühendriikides 1890. aastal, et 64 eritööstusalal (s. o. peaaegu kogu tööstuses) 100.000-dollariline kapital andis tööd keskmiselt 72 töölisele, aga viinavalmistuses ainult 17 ja õlletööstuses vaid 15 töölisele. Samuti võrreldi Inglismaal vähe hiljemini olusuhteid ühes suures raudteeseltsis kui ka suures õllevabrikus ja pandi tähele, et 100.000 inglisnaelaline kapital andis

raudteedel tööd 76 inimesele, õllevabrikus aga ainult 14-le. Ka Soomes on konstateeritud, siis, kui sääl oli olemas vabu alkoholi-tööstusi, et see võrreldes tood. suurusega andis vähem kui poole sellest töömäärast, kui andis muu tööstus. Kapitali paigutamine alkoholitööstusse on nii siis seotud vähema töölistenõudmisega ja alandab seepärast tööpalku. Tööliste töösaagi seisukohalt oleks parem, et need kapitalid viidaks üle muu toodangu teenistusse.

Eesti alkoholitööstus on praegu vähem kui enne ilmasõda. Siis töötasid praeguse Eesti Vabariigi alal 275 piiritusevabrikut, kuna nende arv oli 1927. a. ainult 153 ehk umbes 56% varemast mää-
rast. Selle kohta, kui suur on nende tööliste arv, kellele see tööstus annab tööd, ei ole ma uuemast statistikast teateid leidnud. Aga et need kõik arvatakse keskmiste vabrikute hulka, mille tööliste arv on alla 20, võib arvata, et nende tööliste arv on kokku umbes 2000—2500. Lisaks tuleb 1928. a. statistika järele 3 piiritusepuhastuse-vabrikut, kus on 62 töölist, 9 õllevabrikut — 362 töölist, ja 8 likööri- ning veinivabrikut — 93 töölist, ehk nendes kõikides kokku 517 töölist. Üldiselt annab siis alkoholitööstus Eestis tööd umbes 3000 isikule. Enamik piiritusevabrikuid ei ole siiski tervet aastat käimas. Nende tööliste arv, kes saavad oma täieliku ülalpidamise alkoholitööstusest, on nii siis võrdlemisi väike.

On tähendatud, et alkoholitööstuse rahvamajandusliku tähtsuse avaldamine arvudes oleks väga raske ülesanne, ja et vahest kõige paremad käsitused sellest saame siis, kui katsume mõtelda, kuidas kujuneksid olusuhted sel puhul, kui alkoholi-jookide tootmine keelataks. On arusaadav, et kui selle tööstuse lõpetamine peaks teostuma äkitselt,

kannataksid selle korralduse all niihästi sellega seotud kapital kui ka töölised, eriti viimased. Kinnisvarad ja tagavarad kaotaksid osalt ja masinad peaaegu täielikult oma väärtuse. Töölisi tabaks tööpuudus. Aga arusaadav on ka see, et kui määrataks sünnis ülemineku-aeg, siis kujuneksid selle muudatuse tagajärjed palju kergemaks. Kui uusi töölisi ja uut kapitali ei saaks sellel alal enam tarvitusele võtta, siis kaoks aegamööda muidugi vana tööliste- ja kapitalimäär: töölised sureksid või lahkuksid töölt, muutudes tööjõuetuks, ehitised laguneksid ja aparaadid kuluksid. Pääle selle leiaksid töölised ja kapital mahti osalt siirduda teistele aladele. Rootsis kirjutatakse, et selle probleemi lahendamine näib lähemal vaatlemisel kergem olevat, kui esimesel pilgul võiks arvata. Välismaa kogemus teeb tõenäoliseks, et õlletööstus võrdlemisi hõlpsasti ja suuri kapitalikahjusid vältides võiks siirduda oma toodangult nõrgemate linnasjookide valmistamisele või ka hoopis teisele alale. Ka lihtsad viinapõletamis-vabrikud võivad, siirdudes teisele tootmisalale (tärglistehasteks, kartulikuivatamistehasteks), päästa vähemalt kõige suurema osa oma kinnisvara väärtusest. Ainult piiritusepuhastamisvabrikud kannataksid täielikku kahju.

Aga peab rõhutama, et muidugi kõik tööstused ja kõik töövõimalused ei ole rahvamajanduslikult seisukohalt niisama taoteldavad. On olemas töid, mis pole rahvamajanduslikult seisukohalt sugugi soovitatavad. Säärane on pääle muu niisugune töö, mis otseselt või kaudselt kaotab kapitale; samuti tarbetu ja muidu energiat pillav töö. Ei ole ka lubatud suisa arvata, et tööstus on rahvamajanduslikult kasulik vaid sellepärast, et ta annab tööd nii ja nii suurele kapitalile ja nii ja nii suu-

rele hulgale töölistele. Seesuguseid rahvamajanduslikult mitte kasulikke tööstusharusid on sageli toredusetööstused, igatahes niivõrt, kui nad ei tööta väljaveo jaoks.

Ka alkoholi jookide müük arvatakse nende asjade hulka, mis võivad ühiskonnale kasu tuua selle poolt antavate töövõimaluste kujul. Aga ka selle kohta on maksev see, mis nüüd vast öeldud tööstuse kasulikkusest. Eestis oli 1924. a. alkoholi jookide müügikohti umbes 640, aga kui palju on neis isikuid töötamas, seda ma kahjuks ei tea. Võib-olla leiavad siin umbes 3000 isikut teenistust. Ka sellel alal tooks alkoholiliikumise keelamine teatud raskusi. Siiski on arusaadav, et hotelle, restorane ja kohvikuid oleks vaja ka siis, kui alkoholi jookide müük oleks keelatud.

Selle järele kui eespool oleme vaadelnud neid alkoholiliikumise külgi, mida ühel või teisel põhjusel võiks pidada ühiskonnale kasulikuks, peame nüüd pöörama tähelepanu alkoholi kahjule. See oleks õieti sedasama, kui ülevaate andmine alkoholi kõikidest kahju mõjustustest. Selles ühenduses peame siiski piirduma ainult nende kahjude arvestamisega, millel on otseselt majanduslikku tähtsust. Alkoholi rahvamajanduslikule kahjuarvele tuleks nõnda pääle muu kirjutada alkoholi tekitatud vähenenud tööjõud, rohke arvulisemaks läinud õnnetusjuhtumid, lisanenud haigus, lühenenud elupikkus, suurenenud kuritegevus, alanenud elu-tasapind, tulevaste sugupõlvade halvenemine, omanduse kahjustamine ja vähenenud kapitali moodustumine. Neid asju ei saa kõiki selgesti üksteisest lahus hoida. Ka

ei ole võimalik neid kõiki pidada majanduslikult esikohal olevaiks. Siiski on neil kõigil muu seas ka teatav rahvamajanduslik mõju, mispärast tuleb neid selles ühenduses arvesse võtta. Aga et mitmed nendest asjadest puudutavad ühiskonna huviseid rohkem muus, kui majanduslikus suhtes, räägime nendest lühidalt, pöördes rohkem tähelepanu nendele asjadele, mille tähtsus on puhtmajanduslikku laadi.

Kõige märgatavam nendest alkoholi tarvitamise kahjutoovatest mõjustustest on tõenäoliselt alkoholi mõju tööjõusse. Et mõõtipidamata alkoholitarvitamine teeb kõik korraliku töö võimatuks, on iseenesest selge. Kui tööline joozumuse tõttu töölt ära jääb või selle tõttu tööpäigast välja suletakse, siis mõjub see enamasti ka teiste tööliste töötulemustesse, kuna eritööliste töö praeguse tööjaotuse tagajärjel on vaid üks osa ühises töökäigus. Niisama on lugu, kui töölisel, kes jääb töölt ära, on ülesandeks hoida masinat, mis tema ärajäämisel nüüd peab oma tegevuse katkestama. Masinasse paigutatud kapital on sel ajal kasutu.

Palju suurem, kui mõõtipidamata alkoholitarvitamise mõju töövõimesse ja töötulemustesse, on siiski mõõdukama alkoholitarvitamise mõju, sellepärast, et see on väga palju harilikum. See oleneb alkoholi toimest närvisüsteemi. Teaduslikud katsed on näidanud, et alkohol toimib erkudesse, isegi niisuguseil isikuil, kes on vilunud alkoholitarvitajad, ja isegi siis, kui alkoholi võetakse tühja kõhtu nii väikesel määral, nagu on õlut ühes või kahes pudelis või 2,5—5 sentiliitris või viina ühes nappis. Kokkuvõetult on praeguse teadusliku uurimuse käsitus väikeste ja mõõdukate alkoholimää-

rade toimest töövõimesse, töömõjumisse ja töötulemustesse järgmine. Lihtsas kehalises töös ki-
hutab alkohol esialgu pingutama rohkem, aga pea
tekitab ta jõudude lõdvenemist niipalju, et töö tu-
lemused jäävad lõplikult halvemaks. Lühikese aja,
12—40 minuti jooksul võib alkoholi tarvitamisest
tähele panna töövõime suurenemist, aga sellele
järgneb tööjõu alanemine, mis kestab vähemalt
kaks tundi. Mida suurem oli tarvitatud alkoholi-
määr, seda varemini ilmub tööjõu alanemine.
Nõnda võib alkoholi toime kehalikku tööjõusse
olla edukas vaid väga lühikeaegses töös. Suure-
mat oskust nõudvas kehalises töös ja eriti tõelises
täpsustöös, mis nõuab kindlat kätt ja teravat
silma, samuti ka oskustöös, mis tehakse ebasood-
sates oludes, näit. kõrges kuumuses, tekitavad ka
väga väikesed alkoholimäärad töö tulemuste mär-
gatava halvenemise. Eriti kahjulikku toimet aval-
dab alkohol aga kõrgemasse ja vastutusrikkamasse
vaimlisse töösse, mis nõuab iseäralist tähelepane-
kut, mõtlemisteravust, karvapealsust ja kestvust.
Alkohol ja vaimline töö ei sobi ühte. Meil on põh-
just panna tähele eriti seda alkoholi mõjustuse
astmelist vahet, mis tuleb ilmsiks erisuguses töös.
Mida suuremaid nõudeid seatakse töölisele, seda
kahjulikum on alkoholi mõju töösse. Ja et prae-
gune arenemiskäik teeb oskustöö tootmise eri-
aladel ikka tähtsamaks, siis järgneb sellest, et al-
koholi kahjustav mõju töösse kujuneb ikka pa-
hemaks, kui seda ei kõrvaldata.

Ma ei hakka siin lähemalt jutustama neist
teaduslikkudest katsetest, millega see kõik on tões-
tatud. Olgu tähendatud vaid niipalju, et pääle
nende otsekoheste mõjustuste, millest eespool
on juttu olnud, peab selles asjas arvestama

veel mõnd teist alkoholi mõju inimesse, s. o. töö-
lise vaimlisse isikusse. Alkohol ei nõrgenda mitte
ainult kehalist jõudu ja mõtlemise selgust, vaid
ühtlasi ka arvustusvõimet, tahtejõudu ja kohuse-
tunnet. Sel kombel takistab ta töölist tundmast
oma seisukorra nõudeid, tehes teda lõdvaks ja
ükskõikseks. Nõnda vähendab alkohol töövõime
ja selle kaudu rahva jõukuse kõige tähtsamaid
edendajaid: agarust, virkust ja ettevõtlikkust.
Seda on ka mitmed tööandjad, suured ettevõtted
välismaail tähele pannud ning tunnustanud ja sel-
lepärast kas hakanud töötama selles suunas, et
töölised vabatahtlikult jätaksid alkoholi tarvitami-
se, või otsekohe asunud seisukohale, et töös
tuleb pidada ainult niisuguseid töölisi, kes
täiesti loobuvad alkoholijookidest. Juba on palju
aega möödunud neist päevist, mil 1834. aastal
Inglismaal üks parlamendi komisjon oli arvutuste
kaudu leidnud, et sääl keskmiselt $\frac{1}{6}$ tööajast kao-
tati joovastavate jookide tõttu. Palju hiljemini,
1899. aastal, jõuti sääl ühes suures laevatehases
arvutuste teel tulemusele, et sääl aasta jooksul oli
kaotatud nende jookide pärast 28% tööajast.
Säärased kogemused mõjuvad asjaomastesse töö-
andjatesse ja sunnivad neid katsuma korraldada
asjaolusid nõnda, et töö vabastuks sellest kahjus-
tusest, mida põhjustab alkohol. Varem väga ha-
riliku vaba õlle andmine töö ajal on väga üldiselt
asendatud teiste jookidega. Töökoha lähedusel
olevate joovastavate jookide müügikohtade ase-
mele on mõned tehased korraldanud kohvimaja-
sid ja karastavate jookide müügikohti. Maini-
takse juhtumeid, et kui töölikond on nõudnud pal-
kade tõstmist ning tööaja lühendamist, on töö-
andja sellega leppinud niisugusel tingimusel, et
igasuguste alkoholijookide tarvitamine tööpäeva

jooksul on keelatud, või mõnikord, et töölised hakkavad karskusseltsi liikmeks ja et kui see oli sündinud, kumbki pool olnud tagajärgedega väga rahul. Mitmed Hollandi, Inglismaa ja Ameerika tehased on iga aasta annetanud suuri summasid tehaste tööliste karskusseltsidele, ja nimelt laste karskusseltside jaoks, et nõnda kasvatada enesele uut, karskemat töölistepõlve. Mõningad vabrikud maksavad oma tööliste eest karskusseltside liikmemaksud ja mõningad on maksnud isegi oma töölistele preemiaid säärase seltsi liikmeks hakkamise puhul. Seesugused korraldused ei olenevad muidugi mingisugustest aatelistest püüetest, vaid sinna on viinud järelemõtlevate praktika-meeste eneste kogemus. See töötõhususe vähenemine, mis iseäranis varemalt oli joovastavate jookide tarvitamise tagajärjeks, oli nii ilmne, et tööandjate oma huviharrastus, töötõhususe tõstmise ja töötulemuste suurendamise püüe ise on sinna juhtinud. Seda mööda, kuis masinatehnika ikka enam levib ning täieneb ja töötõhususe lisamise nõuded kasvavad, suurenevad nõuded ka tööliste tegevusvõime kohta. Eriti neil mail, mis sammuavad tööstusliku arengu eesostas, nõutakse sellepärast alkoholi jookide tarvitamisel seda ettevaatlikkust, millest eelpool on kõnet olnud. Põhja-Ameerika Ühendriikides, maailma kõige esimeses tööstusmaas, nõudsid juba 1897. aastal 51% ehk enam kui pooled neist 6892 tööandjast, kellelt selle asja kohta oli olemas teateid, kas kõikidelt oma töölistelt või vähemalt kõige tähtsamatel kohtadel olevatelt töölistelt tööajal täielikku keeldumist alkoholi jookidest. Ja pea-aegu 29% ehk rohkem kui üks neljandik nõudis oma töölistelt täielikku alkoholi jookidest loobumist ka vabal ajal.

Alkoholijookide tarvitamine tekitab ka õnnetusjuhtumite arvu suurenemist. Kui isikut, kes selgesti on joobnud, tabab õnnetus või kui ta oma õnnetusega kahjustab teisi, näit. ajades pääle mootorsõiduriistaga, võidakse kõige enamatel juhtudel arvata, et see õnnetus on olenenud just alkoholi tarvitamisest ja mitte millestki muust. Seda sünnib siiski võrdlemisi harva, sest säärase isiku võtab politsei oma hoiu alla või tööandja saadab ta töölt, millega suur hulk õnnetusi eeskätt ära hoitakse. Säherdused juhud on siiski niivõrt märgatavad, et näit. õnnetuskindlustusseltsid on enese kaitseks sunnitud olnud võtma tarvitusele väga valjud erandmäärused joobnud ja alkoholismi-ikkas olevate isikute kohta: kindlustus ei puuduta õnnetusi, mis tabavad joobnud isikut ega õnnetusi, mis on mingil juhul tabanud kroonilist alkoholismi põdevat isikut, küsimata, kas see isik on olnud õnnetusse sattudes joobunud või kaine.

Aga seda asja suurtes joontes vaadeldes ei ole kahtlust selles, et nende ilmsete alkoholijuhude tähtsus on võrdlemisi väike, kui tahetakse mõõta alkoholi osa õnnetuste põhjustena. Aga väga palju rohkearvulisemad ja nii siis ka kaaluvamad on need juhud, kus alkohol töötab väiksemate annustena ja silmale vähem tabatavates vormides. Praeguse aja moodsas ühiskonnas on sageli küllalt sellest, et närvisüsteem ühel või teisel viisil streigib väikese osa sekundist, et tähelepäemine üheks silmapilguks petab, et väsimuse tunne üirikeseks hetkeks saab ülevõimu. Kohe võib õnnetus külastada, ja seda rutemini, mida nobedamini ning võimukamini elatakse elu. Just sellest vaatekohast on alkohol, oma tuntud toimega närvisüsteemi, tähtis tegur õnnetuste tekki-

misel. Juba väga väikesed alkoholimäärad võivad vähendada selget arusaamist, õiget arvustust ja võimalust saada ülevaadet olukorrast. Need võivad — vastupidi — tekitada tähelepanematust, ettevaatamatust ja oskamatust. On väidetud, et isegi õige väikesed alkoholimäärad mõjuvad segavalt orienteerumisvõimesse, võimesse enesele olukorrast ülevaadet omandada ja samuti ka kohatumisvõimesse. Nii on ka toonitatud, et need mõjustused võivad ilmuda veel poole ja isegi terve öö-päeva järele sellest ajast, mil alkoholi oli tarvitatud. Just see eelmise päeva enam-vähem mõõduka alkoholitarvitamise järelmõju on, ehk küll sageli tähele panemata jäetud, siiski väga märgatav õnnetuste põhjus. Sama palju kaheldavust varjavad mainitud suhtes enestes ka suuremale alkoholimäärade püsivaks jäänud mõjustused. Kroonilise alkoholisti närvisüsteem ei toimi normaalselt ka siis, kui asjaomane on seekord alkoholist täielikult vaba.

Alkoholi mõjust õnnetuste tekkimisel on olemas väga usaldavat statistikat, millest siin mainitagu mõned näited. Nõnda on Leipzigi haigetekassa oma statistikas eraldanud joomariks peetud isikud teistest kindlustatutest. 19 aasta (1887—1905) sellekohased tulemused on olnud säääl järgmised. Väiksemaid õnnetusjuhtumeid, kus haigus on kestnud vähem kui 29 päeva, oli 1000 liikme kohta üldiselt 32, aga joomarite hulgas 86. Keskmisi õnnetusjuhtumeid, kus haigus kestis 29 päevast kuni 13 nädalani, oli 1000 kohta üldiselt 10, aga joomarite hulgas 30. Ja kõige suuremaid õnnetusi, kus haigus kestis üle 13 nädala, oli 1000 liikme kohta üldiselt 2, aga joomarite hulgas 6,4. Suhteliselt oli seega õnnetusi joomarite hulgas neis kolmes eriklassis 2,7 korda.

3 korda ja 3,2 korda enam kui õnnetusi sama seltsi liikmete hulgas üldiselt. Vahe oli siis väga märgatav. Ühtlasi paneme tähele, et joomareid tabanud õnnetused olid üldiselt raskemad; sest mainitud suhte arv oli järgnevais klassides suurem kui eelmistes. Lisaks tuleb veel see, et alkoholi tarvitavate isikute juures keha vead üldiselt ei parane nii pea, kui isikutel, kelle kehas ei leidu alkoholi mõjustusi.

Veel teine näide tegelikust elust, mille on jutustanud Preisimaa töökaitsevalvus 1904. aastast. Kuskil suures rauatehases oli varemini vabalt müüdud õlut. Siis aga otsustas tehase juhatus piirata õllemüüki tööpaigal ja selle asemel töölistele müütada karastavaid jooke ja kohvi väga odavate hindadega. Õllemäära piirati iga aastaga ikka enam. Tulemus oli, et kuna varemalt oli õnnetusi olnud 100 töölise kohta aastas 15, 11, 11 ja 10, nüüd neid oli vaid 6, 5, 3,4 ja 3,2. Õnnetuste vähenemine võis osalt oleneda ka kaitsevadete parandamisest j. m. s., aga et seejuures oli oma mõju ka õlle tarvitamise suurel vähenemisel, selgub õnnetuste arvu järsust alanemisest 10-lt 6-le, mis sündis just sel aastal, kui see muudatus teostati.

Tööõnnetuste kõrval on liiklemisvahendite alal tekkinud õnnetused kõige harilikumad. Õnnetuste arvu tuntud suurenemine sellel alal oleneb viimase-aegsest erisuguste mootorsõiduriistade võimukalt suurenenud tarvitusest. Kuna kiirel sõidul juba õige väikesest eksitusest tekivad väga rasked tagajärjed, tekitavad alkoholi eelmainitud omadused hõlpsasti kõige ootamatuid ning hirmsamaid õnnetusi. Mitmed Ameerika raudteeseltsid on juba ammu nõudnud oma teenijaskonnalt täielikku karskust, mitte ainult töös, vaid ka

eraelus. Nimelt vedurijuhtidele on see nõue olnud juba sajandi neljandiku jooksul aina tingimatuks nõudeks. Selle põhjuseks on muidugi väga suur vastutus, mis on tormava rongi juhatajal. Jutustatakse, et Ameerika keeluseaduse vastasedki kiidavad hääks „selle raudtee keeluseaduse“. Lenduritelt ja ka autojuhtidelt võidakse kindlasti sedasama nõuda.

Alkohol tekitab ka lisanduvat haiglust. Selle asja lähem selgitamine ei kuulu praegu meie ülesandesse. Tähendatagu ainult, et pääle päris alkoholihaiguste, nagu kroonilise alkoholismi, mis iseenesest on närvisüsteemi korra- ratus või lagunemine, on alkoholi tarvitamisel üldiselt lähedane ühendus närvi- ja vaimuhaigustega. Näiteks konstateeriti Saksamaal ilmasõja ajal, et hullumajad suurelt osalt tühjenesid, sest et alkoholi puudumise tõttu ei tulnud uusi vaimuhaigeid enam juurde, nende majade endised elanikud surid aga blokaadi tõttu aegamööda nälga. Aga kui alkoholiliikumine jälle vabaks sai, tulid hullumajad taas endisele tarvitusele. Maksahaigustes, veresoonte lubjastumises, südamehaigustes ja neeruhaigustes on alkoholil suur osa, samuti kõhukatarrides. Ühes statistilises uurimuses konstateeritakse, et üks kolmandik kõikidest arsti juurde tulnud meespoolsetest kõhukatarri põdejatest olid alkoholistid. Vahest veel suurem kahju tuleb sellest, et alkoholi tarvitamine nõrgendab nakkushaigustele vastupanevust. Ta valmistab maad tiisikusele, nõrgendades niihästi vastupanevust kui ka soodustades selle levimise olusid. Sedasama peab ütlema alkoholi osast suguhaiguste levimisel.

Samal määral kui alkohol tekitab lisanduvat haiglust, mõjustab ta üksikisikute sissetulekute

vähennemist ja väljaminekute suurenemist. Samuti on lugu ka siis, kui seda küsimust vaadelda rahvamajanduslikult seisukohalt. Selle kohta ei ole küll kindlat statistikat olemas. Ei oleks küll võimalu selgitada, kui palju haigusepäevi nende haiguste puhul, millest teatatakse arstidele, on olenenud alkoholijuhtudest, aga seda statistikat ei ole veel olemas. Kui mainitud haiguspäevade arv oleks tuntud, oleks võimalik ühelt poolt arvutada, kui suured on ta ravimiskulud ja eri-haigemajade ülalpidamiskulud, mis olenevad alkoholi tõttu suurenenud tarbest, teiselt poolt, kui suured töötulud lähevad haiguse tõttu kaotsi. Eriliselt huvitav oleks konstateerida kahju suurust nendel juhtudel, kus haigus või õnnetus on tekitanud püsivat invaliidsust, kas osalist või täielikku. Aga selle kõige kohta peame piirduma vaid käesoleva märkusega.

Alkoholi läbi keha elundites ja nende toimingutes tekitatud häirete loomulikuks tagajärjeks on suurem suurem alkoholitarvitajate kui teiste muidu samasuguses olukorras elavate isikute hulgas. Seda tunnistab muu seas see, et suurem on sääraastes ametites, kus ahvatlus alkoholi tarvitamiseks on suur, märksa suurem, kui nendes, kus see ahvatlus on vähem. Seda tunnistavad ka mõningad Ameerika, Inglismaa ja Saksamaa elukindlustusseltside kogemused. N. n. alkoholi-ametites töötavate isikute suurem on nendes palju suuremaks osutunud kui seltsides kindlustatud isikute üldine keskmine suurem. Sellepärast nõuabki mõni selts samades ametites töötajailt kõrgemaid kindlustusmaksu. Need kogemused ei puuduta aga üksnes päris alkoholi-ametites töötajaid, vaid mitmetes välismaade elukindlustusseltsides on võimalik olnud konstateerida ka

väiksema alkoholitarvituse mõju eluaja pikkuse kohta selle kaudu, et nendes on koguni eriosakond täielikult karskete isikute jaoks. Mitmete aastakümnete jooksul on sääls konstateeritud, et karskete osakonnas on täielik suremus olnud matemaatiliselt ette arvestatud suremusega võrreldes palju vähem kui üldises osakonnas. Taanimaal korraldati 1905. aastal uurimus selle kohta, kui suur on alkoholi mõju suremusse kas surma pää- või kõrvalpõhjusena. See väga laialdane uurimus käsitles rohkesti $\frac{1}{3}$ kõigist neist üle 15 aasta vanustest isikutest, kes surid sel aastal Taanimaal. 35 ja 60 aasta vahel olevate meeste hulgas oli enam kui $\frac{1}{3}$ surmajuhtudest niisugused, kus alkohol oli märgitud kas surma kõrval- või pääpõhjuseks. Naisterahvaste seas oli lugu palju vähemal määral nõnda. Tuntud Taani statistika-uuri ja A. Vestergaard jõudis arvutuste na jal tulemusele, et kui ei oleks neid alkoholi tekitatud surmajuhtumeid, s. o. kui surm järgneks edasilükatult sel ajal, mil ta tuleks ilma alkoholi abita, siis pikeneks meeste keskmine iga Taanimaal peaaegu nelja aasta võrra ja naiste oma üle poole aasta. Inglismaa oludes on sama uuri ja selgitanud, et Inglismaa täisealiste meeste seas oleks surmajuhtumeid 5% vähem, kui kaotataks kanged alkoholijoogid.

On iseenesest selge, et see kõik mõjub oma jagu ka majanduslikus suhtes. Tootva eluea lühenemine tähendab ühiskonnale kahju, nimelt selle kaudu, et kapital, mis on kulutatud isiku arendamiseks, lõpetab ühiskonnale kasu toomast varem kui seda sünniks ilma alkoholita. Ka ses suhtes on küsimuses väga suured väärtused. Aga arvestada neid kroonides ja sentides ma siiski ei julge.

Veel peame arvesse võtma alkoholi mõju kuritegevuse suurenemisel. Kurjategija on ühiskonnale kallim kui invaliid. Aga väga õieti on tunnistatud, et kuritegevus oleneb suurel määral joovastavate jookide tarvitamisest. Alkohool on kõige päält närvi- ja nimelt ajumürk, s. o. mõtlemise ja mõistusliku teotsemise mürk. See segab niihästi mõtlemist kui ka kõlbluslikku tunnet. Ühtlasi aga ärritab ta ja tekitab lõdvaks tehtud ajus uut tahtmist ja jõudu, mida mõistus enam ei juhi. Seepärast ei ole sugugi ootamatu, et statistika tembeldab väga suure osa kuritegevusest alkoholi tarvitamise tagajärjeks. Samasugust statistikat on olemas mitmest maast. Norra vangimajadest tehtud uurimused on andnud järgmised tulemused. Kõigist kurjategijaist oli 49% alkoholiste. Aga kui mõne Inglismaa uurimuse järele peab seesugustest üldse umbes $\frac{2}{3}$ pidama psüühiliselt vigaseiks isikuiks, kes tõenäoliselt ka ilma alkoholita oleksid saanud kurjategijaiks, jääb nendest järele 18% sääraseid, kelle kuritegevus näib olevat otsekohe olenenud alkoholi tarvitamisest. Lisaks tuleb 21% niisuguseid kurjategijaid, kes ei ole alkoholistid, kes on aga kuritegu tehes olnud joobnud. Nii siis oli kokku 39% ehk umbes 40% meespoolseist kurjategijaist sääl sääraseid, kes võlgnesid oma saatuse alkoholijookidele. Rootsis tunnustatakse, et lugu on sääl peaaegu samasugune. Taanimaal on selgitatud, et pooled kõigist kurjategijaist on alkoholistid, ja et teistest kurjategijatest on üks neljandik oma kuriteo korda saatnud alkoholi mõju all; nendest, kes karistatud kaks või enam korda, on kaks kolmandikku kroonilisi alkoholiste. Preisimaal on selgunud, et 42% kurjategijatest on sääl alkoholistid jne.

Kahju, mis kuritegevuse suurenemine on ühiskonnale teinud, on esijärjes kõlbluslikku laadi. Selle asjaolu majanduslikku külge arutades peame pääle selle arvesse võtma otsekohese isiku- ja asjakahju, mida kuriteod tekitavad, iseäranis neid ühiskonna väljaminekuid, mida nõuavad vangistus- ja kohtuvõimude üleväljaminek ja ühiskonna üldine korrapidamine. Et alkoholi kuritegevus moodustab selle järele, mis eespool öeldud, vähemalt 40% kõigest kuritegevusest ja et alkoholi juhud on üldiselt rohkearvulisemad raske- ja kuritegude hulgas, on ühiskonna vangistuse- ja väljaminekutest vähemalt pooled olenenud alkoholi kuritegevusest. Kui suure osa neist välja- ja kohtuvõimude üleväljaminekuist, mida nõuab kohtuvõimude üleväljamine ja üldise korra pidamine, peab panema alkoholi arvele, on raskem ütelda. Aga lisaks peab üldiselt tähele panema, et kurjategijad, nii siis ka alkoholi-kurjategijad, on ühiskonnale koormaks ka siis, kui nad ei ole vangistatud. Sellevastu on kasu, mis nad ühiskonnale toovad, üldse väga minimaalne.

Alkohol alandab ka elu tasapinda. See sünnib osalt selle kaudu, et alkoholi pääle tarvitatakse suurem või väiksem osa väljaminekuid, mida oleks tingimata tarvis olnud parema toidu, parema korteri, parema kütmise, paremate rõivaste jne. pääle kulutada. Osalt sünnib see aga ka selle tagajärjel, et isiku töö- ja teenimisvõimalused vähenevad, mida väga harilikult enesega kaasa toob alkoholi tarvitamine. Selle kohta, kui suur mõju on alkoholil mainitud suhtes, on katsutud kahelgi viisil saada lähemat selgust, aga ikka väga puudulikkude tulemustega. On katsutud välja selgitada, kui suur osa erirahvakihtide väljaminekuist tarvitatakse alkoholi-

jookideks, ja teiselt poolt, kui suur osa nendest vaestest, kes on ühiskonna hoolekande esemeks, on alkoholijookide tõttu saanud võimetuks iseenda eest hoolitsema. Kokku on rahva väljaminekud alkoholijookide ostudeks väga suured. Mul ei ole praegu käepärast kõige uuemaid andmeid, aga mõni aeg tagasi leiti, et Ameerika Ühendriikides, kus alkoholi tarvitamine ei ole võrreldes teiste maadega eriliselt suur, tarvitati joovastavate jookide ostmiseks raha peaaegu nii palju, kui kõigi toiduainete ostmiseks ühtekokku. Leiva ostmiseks tarvitati umbes 300 milj. dollarit aastas, aga joovastavate jookide ostmiseks 800 milj. dollarit. Samuti selgus, et Inglismaal tarvitati leiva ostmiseks umbes pool sellest rahamäärast, mida alkoholijoogid sääls iga aasta nõuavad. Need väljaminekud on eri-rahvakihtides erisugused ja üldiselt nõnda, et mida varatumad on perekonnad, seda suurem on suhteliselt nende alkoholiväljaminekute osa. Seda näitab Norras ja Rootsis tehtud statistika. Saksas oli 1907. aastal töölisperekondade alkoholi-väljaminekud umbes 5% ja alamate ametnikkude perekondade omad 2,5% nende sissetulekutest, Viini tööliste hulgas 5%. Põhjamaades on vastavad arvud vähemad. Aga noorte vallaliste meeste hulgas on need igal pool suuremad. Inglismaal leiti varemalt, et töölised tarvitavad üldiselt umbes ühe kuuendiku, s. o. 16% oma sissetulekuist alkoholi otstarveteks. Töölisele, kelle sissetulekud ei ole suured, iseäranis nendele, kes ikka elavad elatismiinimumi läheduses, s. o. selle piiri läheduses, millest allpool tarbed ei saa alaneda, kujunevad säärased alkoholi-väljaminekud loomulikult hädaohtlikuks.

Teisest küljest on sama asja katsutud uurida nõnda, et on selgitatud seda osa, mis on alkoholil

olnud nende isikute vaesuse kohta, kes on saanud ühiskonna hoolekande esemeiks. See puudus ja häda, mis oleneb alkoholist, ei ilmu nii äkitselt ega nii selgesti, et seda võiks täpsalt määrata. Alkoholi mõju on sageli kaudne: see avaldub töötahte ja tööjõu alanemises, millele järgneb töötulemuse ja tööpalga kui ka kogu elu tasapinna alanemine. Need hoolekande põhjused ühinevad lisaks veel mitmete teistega, mida on raske üksteisest eraldada. Siiski võiks mainida mõnd näidet seda asja puudutavast statistikast. Inglismaa kohta käivad andmed osutasid varemalt, et Londoni vaestemaja elanikkudest oli 13—22 protsendil joomine olnud hoolekande tarviduse pääpõhjuseks ja 6—13 protsendil kõrvalpõhjuseks. Nõnda oli kokku 19—35% vaestemajade elanikkudest jõudnud sinna alkoholi tõttu. Ameerika Ühendriikides näitasid andmed 1890. aastal, et alkohol on pää- või kõrvalpõhjuseks 25 protsendil — neil isikuil, kes said juhulist hoolekandeabi, 37 protsendil — neil isikuil, kes olid paigutatud hoolekande-asutistesse, ja mitte vähem kui 45 protsendil — neil lastel, kelle olid vanemad maha jätnud. Taanimaal oli aastail 1901 ja 1911—1912 hoolekande-abi saajatest meespoolseist isikuist 15—25% niisugused, keda alkohol oli vaeseks teinud. Norras oli 1910. aastal kõikidest hoolekande-abi saajatest (naised ja lapsed kokkuarvatult) linnades umbes 9% ja maal 4,5% alkoholijuhtumeid. Rootsis oli 1911. aastal enam kui 12% hoolekande-abi saajatest suuremates linnades niisuguseid, kelle abitarviduse pää- või kõrvalpõhjuseks oli alkohol. Hoolekande-asutistesse võetud meeste hulgas oli see protsendiarv koguni 22%. Kui selles Rootsi statistikas vaatleme eriti neid, kelle abitarbe pääpõhjuseks on

mainitud alkoholitarvitus, siis näeme, et nendest 50%, s. t. pooled olid sattunud säärasesse seisukorda kroonilise alkoholismi tõttu, ja 38,5% oli sinna tulnud alanenud tööjõu, püsiva tööpõlguse või mõne muu psüühilise puuduse tagajärjel, nõnda et ainult 16,6 (s. o. $\frac{1}{6}$) oli teinud oma majandusliku seisukorra kestmatuks üksnes alkoholi pääle kulutatud rahaliste väljaminekutega. Sellest saame väga selgeid näpunäiteid alkoholi töötamisviisidest ühiskonna laiade piirkondade keskel. Aga on arusaadav, et väga suur osa sellest kahjust, mis alkohol tekitab, inimeste elu tasapinda alandades, ei tule nähtavale hoolekandestatistikas. Perekonnad saavad küll läbi, aga mitte nii hästi, kui muidu saaksid. Sama palju arusaadav on teiselt poolt aga ka see, et karsked isikud ning perekonnad väga haruldaseks vajavad ühiskonna hoolekande-abi. Väga kujukas on tuntud inglise töölisjuhi John Burns'i sõna, et neist 100 000 isikust, kes 20 aasta jooksul olid ühelt Inglismaa hoolekandetasutiselt palunud hoolekande-abi, olid ainult 12 olnud täielikult karsked!

Alkohol teeb küll väga suurt kahju, halvendades ja nõrgendades ka tulevasi sugupõlvi. See sünnib osalt otsekohe päranduse teel, mis on arstiteaduseküsimus ja peab siin kõrvale jääma, aga osalt ka selle kaudu, et alkohol, halvendades seda ümbrust, kus isik liigub, edendab ja võimustab neid halbu kalduvusi, mis võib ähvardavaks kujuneda, eriti noorsoole. See halvem toit, halvem korter, halvem õpetus ja kõlblus, mis saab lastele osaks alkoholi väärtarvitaja kodus, avaldab kindlasti oma hävitavat mõju nõrgas lapse kehas ja õrnas lapse vaimus. Sellel alaväärtuslikkusel, mis rahvas selle kaudu omandab, kas see tuleb ilmsiks

suuremas haigluses ja suuremas surevuses, suurenenud kuritegevuses või halvemas töövõimes, üldiselt vähenenud tubliduses, on sügavalt mõjustav tähtsus ühiskonna, rahva elus. Kas seda kahju peame arvestama kümnetes või sadades miljonites, on teadmata. Kui sellest tekib vahest pärandusaine, mis kannab oma mõju kaugele tulevastesse sugupõlvvedesse, mida me kindlasti ei tea, siis oleks see kahju mõõtmatu.

Sellest otsesest kahjust, mis alkoholitarvitamine teeb ainelisele omandusele, kas õnnetuse kaudu või hoole-tuse ning ettevaatamatuse tõttu, mida see tekitab, ei ole tarvis pikalt rääkida. Suurem tähtsus on kapitali moodustumise vähenemisel, mis järgneb niihästi alkoholi mõjul vähenenud toodangule kui ka selle kapitalide hävitamisele, milleks tuleb pidada suurt alkoholijookide tarvitamist iseenesest. Meie ei saa praegu nende küsimuste juures pikemalt viibida. Tähendatagu vaid, et alkoholijookide tarvituse kohta on küll mitmetest maadest olemas üksikasjalikku statistikat. Oleme juba eespool maininud, kui suured on nende jookide pääle kulutatud väljaminekud toiduaine-väljaminekutega võrreldes Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal. Siiski peab meeles pidama, et need määratu suured summad ei tähenda vaid kapitali hävitamist, sest nendes peab vähendama vähemalt need väga suured rahamäärad, mis erisuguste alkoholimaksudena võetakse ühiskonna kasuks. Lisaks on kindel, et kui alkoholi ei oleks, osa samadest summadest siiski teisel viisil ära tarvitataks. Sest selles asjas peab meeles pidama, et siin paneb end maksma ökonoomiline tarvitusehüvede ja tarvete vaheldumise seadus. Tarvitusehüvesid ja sellega seotud kau-

bandusenormi ei saa üldse kõrvaldada muidu kui niiviisi, et ka vastav tarve kõrvaldatakse. Selle kõrvaldamine ei ole aga harilikult võimalik muidu kui teiste tarvete asendamise varal, olgugi need teised tarbed sama ainelist laadi või vahest hoopis teise iseloomuga. Ja nende teistegi tarvete rahuldamine nõuab loomulikult kulusid. Igatahes on kogemus siiski näidanud, et nendes maades, kus alkoholitarvitust on võidud märksa vähendada, pankade hoiusummad on märksa kasvanud. Väga kujukas on ka üks väike näide Rootsist, ühest säälselt tööstuskohast maal, kus tehti uurimus selle asja kohta. Meespoolsete tööliste hulgas oli täiskarskeid vaid 24%, aga kui arvestati täiskarskete arv majaomanikkude tööstusetöölise hulgas, oli see 87%. Kuigi neid numbreid ei saa üldistada, on neil siiski teatud tunnistajaväärtus.

Me oleme, lugupeetud kuulajad, nõnda katsumud alkoholi kohta anda mingisuguse rahvamajandusliku kasu- ja kahjuarve, võttes ühelt poolt arvesse, mis võib alkoholiliikumisest olla ühiskonnale kasulik, ja teiselt poolt, mis on sellele kahjulik. Aga on võimatu olnud avaldada neid erisuguseid kasu- ja kahjukülgi enam-vähem kindlate numbritega; sellest järgneb, et ka nende kokkuarvestamine ei ole üsna hõlpus. Siiski julgen arvata, et olete tähele pannud, et alkoholi liikumise kahjutoovad mõjustused on väga palju kaaluvamad.

Me peame eriti rõhutama veel seda, et niivõrt kui alkoholiliikumise keelamine tooks kahju erilistele pälvimisharudele, nagu põllumajandusele, alkoholitööstusele ja alkoholikaubandusele, ei seisaks see kahjustus lõplikult selles, et teatud

teenistusvõimalused lõpeksid, vaid ainult selles, et tegevuses oleks vaja teha erilisi muudatusi, mille järele töö võiks edasi jätkuda. Et alkoholitoodangu ja kauplemise kõrvaldamine üldse on võimalik ainult mõnesuguste tarvete asendamisega teistega, tähendab see asjaolu seda, et alkoholitoodangu ja -kauplemise asemele tuleksid ikka erilised teised tegevused, mis ei oleks niisama kahjulikud, kuid annaksid küll alkoholiteenistusest vabanenud kapitalile ning tööle uut tegevus- ja teenimisala. Mingisuguseid tõsisemaid majanduslikke vapustusi ei oleks siis tingimata vaja karta, kui vastavad muudatused sünniksivad vaid tarviliku ettevaatusega.

Ka rahvamajanduslikult vaatekohalt peame nõnda soovitama alkoholiliikumise piiramist või täielikku lõpetamist. Kuulus Ameerika rahvamajandusteadlane Irving Fisher ütles selle kohta, et alkoholijookide kaotamise tagajärjel võidaks toodangut suurendada vähemalt 10% võrra, tõenäoliselt aga 20, võib-olla 30% võrra. Fisher, kes julges panna oma teadusemehe nime pandiks selle eest, et Ühendriikide sissetulekud kasvavad vähemalt 10% aastas, kui alkoholi keeld pandaks maksma, seletas siis, kui see oli sündinud, et tema väide on väga hästi teostatud.

Jääks järele rääkida eraldi veel sellest, kuidas alkoholiliikumise lõpetamist või piiramist peab arvustama eriti riigi ja teiste avalikkude ühiskondade finantside seisukohalt, kas see liikumine ka nendele kasuks või kahjuks on. Aga seda küsimust ei suuda me siiski enam selles ühenduses käsitlemisele võtta. Seda takistab juba ajapuudus, aga ka see, et sel puhul peaks meil käepärast olema täpsaid

andmeid teatud riikide ja nimelt Eesti Vabariigi kui ka tähtsamate linnade finantsidest pikema aja jooksul, mida mul praegu kahjuks ei ole.

Aga üldiselt peame ütlema, et kui rahvamajanduse seisukohalt alkoholiliikumine konstateeritakse üldse kahjulikuks, ei ole riigil ja linnadel lubatav korraldada oma majandust sellele eeldusele, et see kahjustus peaks jääma püsivaks. Nendel peaks olema ja ongi võimalik finantside korraldamine nõnda, et nad ei ole sõltuvad sellest, kas alkoholiliikumine on riigialal vaba või mitte. Alkoholi tuluallikad peab asendama teistega, mis vahest kõige otstarbekohasemalt seisavad samal psühholoogilisel alusel nagu endisedki, nimelt olles lõbustuselu erisugustele nähtustele seatud maksudeks. Aga, nagu öeldud, seda küsimust ei saa me praegu lähemalt puudutada.

Kirjandust. Voionmaa, Väinö. Yhteiskunnallinen alkoholikysymys. Porvoo 1925. — Tigerstedt, Robert, Väkiuomakysymys, Porvoo 1922. — Louhivuori, O. V. Yhteiskunnallinen alkoholikysymys, Helsinki 1912. — Harmaja, Leo. Sosiaalialkohologian pääpiirteet, Porvoo 1927. — Handbok i alkoholfrågan. Stockholm 1924. — Brock, Fritz H:son, Den nationalekonomiska betydelsen av allmänt rusdrycksförbud, Stockholm 1916. — Benes, Edward, Oekonomische Bedeutung der Alkoholproduktion und Abstinenz, Gautsch bei Leipzig 1915. — Wilbrandt, Robert, Der Alkoholismus als Problem der Volkswirtschaft, Stuttgart 1926.

A-7066

A
il

Hind 40 senti